КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ
«ЛЬВІВСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ»

Кафедра гуманітарної освіти

ПРОГРАМА
підвищення кваліфікації учителів української мови та літератури

«РОЗВИВАЄМО КОМУНІКАТИВНУ КОМПЕТЕНТНІСТЬ УЧНІВ: ВІД МОВНОГО ПОНЯТТЯ ДО ТЕКСТУ»

Програма підвищення кваліфікації розглянута і рекомендована
до затвердження на засіданні кафедри гуманітарної освіти
(протокол № 9 від 18.09.2026 р.)

Завідувачка кафедри Анна-Марія БОГОСВЯТСЬКА

Програма підвищення кваліфікації затверджена науково-методичною радою

(протокол № 6-3 від 01.10.2026 р.)

Голова науково-методичної ради Павло ХОБЗЕЙ

Розробники: Комунальний заклад Львівської обласної ради «Львівський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» (Пастушенко Н.М., канд. пед. наук, доцент, доцент кафедри гуманітарної освіти)

Напрям підвищення кваліфікації: розвиток предметно-методичної професійної компетентності учителів української мови та літератури.

Термін дії програми: з 10.01.2027 до 10.01.2032 року.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Актуальність спецкурсу зумовлена зміною освітньої парадигми, яка вимагає переходу від репродуктивного вивчення мови до формування стійких комунікативних компетентностей. У сучасних умовах мовно-літературна освіта має забезпечити випускника умінням не просто безпомилково відтворювати правила, а критично сприймати інформацію, ефективно взаємодіяти у соціумі, володіти культурою діалогу та стратегіями безконфліктного спілкування. Це завдання допомагає розв'язати інтеграція основ комунікативної лінгвістики у мовно-літературну освітню галузь, оскільки озброює педагога дієвим інструментарієм для розвитку в учнів реальних мовленнєвих навичок, необхідних для успішної самореалізації в інформаційному суспільстві.

Цільова група: учителі української мови та літератури

Форма навчання: дистанційна.

Обсяг: 15 годин (0,5 кредитів ЄКТС).

Форма підвищення кваліфікації: інституційна (дистанційна).

Мета: розвиток практичних навичок учителів української мови та літератури щодо розвитку комунікативної компетенції учнів через інтеграцію знань з комунікативної лінгвістики в навчальний процес на уроках української мови та літератури.

Завдання підвищення кваліфікації:

- розкрити сутність ключових категорій комунікативної лінгвістики;
- охарактеризувати виміри поняття у змісті державного стандарту;
- ознайомити вчителів із методикою «уведення» понять комунікативної лінгвістики в аналітичну діяльність учнів;
- сформувати системні знання про природу, типи, функції та закони спілкування як специфічної діяльності, а також про структуру і компоненти комунікаційного процесу;
- навчити розпізнавати комунікативні наміри, мовленнєві стратегії і тактики, а також дотримання правил комунікативного кодексу;
- охарактеризувати особливості функціонування мовленнєвих жанрів, непрямих мовленнєвих актів, регістрів та тональності спілкування для їх подальшого опрацювання на уроках мови й літератури;
- окреслити природу і причини комунікативних девіацій (невдач).

Перелік компетентностей, що вдосконалюватимуться:

А.1. Мовно-комунікативна: здатність педагога свідомо моделювати якісний комунікативний простір, забезпечувати здобувачам освіти навчання державною мовою, застосовувати прийоми й методи збагачення мовлення здобувачів освіти для висловлювання ними думок, почуттів і ставлень, сприяння мовній творчості здобувачів освіти, уміння гнучко застосовувати мовленнєві стратегії і тактики, уникати й конструктивно розв'язувати комунікативні девіації (невдачі) у професійній діяльності.

А2. Предметно-методична: уміння трансформувати теоретичні категорії лінгвістики у практичний інструмент навчання учнів, проєктувати уроки мовно-літературної галузі як комунікативно-діяльнісні ситуації, інтегрувати знання про мову в реальні мовленнєві навички школярів відповідно до вимог Держстандарту НУШ.

Б.1. Психологічна/Б2. Емоційно-етична: здатність до емпатійного сприйняття інформації та безконфліктної взаємодії. Опанування техніками активного слухання, усвідомлення комунікативних ролей та позицій, розпізнавати емоційний контекст спілкування та деструктивні шуми у взаєминах з учнями, колегами та батьками.

А3. Інформаційно-цифрова (в аспекті медіаграмотності): уміння здійснювати глибокий комунікативний та прагматичний аналіз текстів (зокрема медійних, навчати учнів декодувати приховані змісти, непрямі мовленнєві акти та маніпулятивні комунікативні стратегії в інформаційному просторі.

Очікувані результати підвищення кваліфікації

За результатами навчання слухач/слухачка:

- розуміє сутність базових категорій комунікативної лінгвістики відповідно до Державного стандарту базової середньої освіти; знає закони, типи, функції спілкування та специфіку його каналів в умовах сучасного інформаційного простору;
- уміє аналізувати діалоги, комунікативні ситуації у художніх текстах, медіатекстах, проєктує завдання для розвитку умінь учнів здійснювати комунікативно-прагматичний аналіз тексту на уроках української мови, української та зарубіжної літератур з використанням понятєвого апарату комунікативної лінгвістики;
- трансформує навчальний матеріал у систему практичних завдань (комунікативних ситуацій, рольових ігор), що розвивають комунікативну компетентність школярів.

Система та критерії оцінювання результатів підвищення кваліфікації:

Контроль за знаннями слухачів проводиться послідовно й систематично: на практичних заняттях, під час індивідуального та фронтального опитування, виконання самостійної роботи; на лекціях здійснюється експрес-контроль, що передбачає постановку конкретних запитань до теми.

Оцінювання розглядається як засіб одержання зворотної інформації про результативність підвищення кваліфікації та внесення коректівів у методику роботи зі слухачами курсів. Оцінювання вербальне.

Самостійна робота слухачів передбачає опрацювання навчальних матеріалів та виконання індивідуальної роботи: «**Комунікативно-прагматичний аналіз тексту».** Мета індивідуальної роботи**:** продемонструвати вміння здійснювати комунікативно-прагматичний аналіз тексту і трансформувати теоретичні категорії комунікативної лінгвістики у практичний дидактичний матеріал для учнів 5–9 класів.

Особливості реалізації програми: дистанційна форма навчання, курс передбачає виконання індивідуальної роботи.

Документ про підвищення кваліфікації: сертифікат, за умови відвідування не менше 70% авдиторних занять та виконання індивідуальної творчої роботи.

Вартість: безоплатний характер надання освітньої послуги для слухачів курсів підвищення кваліфікації за регіональним замовленням місцевих органів управління освітою, вартість згідно з кошторисом відповідно до порядку надання платних послуг для всіх інших категорій.

2. НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

Зміст програми складається з восьми тем і самостійної роботи.

На етапі завершення навчання за Програмою слухачі виконують індивідуальну роботу «Комунікативно-прагматичний аналіз тексту». Оцінювання індивідуальної роботи здійснюється за принципом «зараховано / не зараховано».

Учасники, які відвідали не менше 70% занять та успішно виконали індивідуальну роботу, отримують сертифікат.

Кількість годин, що відводиться на засвоєння змісту Програми, складає: 15 год, з них: 6 год – лекційні заняття, 6 год – практична робота, 3 год – самостійна робота.

Назва теми	**Кількість годин**				
	Лекції	**Практичні заняття**	**Самостійна робота**	**Контрольні заходи**	**Усього**
Основні категорії комунікативної лінгвістики у Державному стандарті базової середньої освіти (мовно-літературна освітня галузь)	-	1	-	-	1
Комунікативний паспорт учасників спілкування. Комунікативний аналіз і його складові	-	1	-	-	1
Природа спілкування і комунікації	1		-	-	1
Компоненти комунікації	1	1	-	-	2
Форми мовного спілкування	1	-	-	-	1
Характеристика складових комунікативного акту	1	2	-	-	3
Засоби мовного коду в комунікації	1	-	-	-	1
Комунікативні девіації (невдачі)	1	1	-	-	2
Проєктування завдань для учнів	-	--	3		3
Разом	**6**	**6**	**3**		**15**

3. ЗМІСТ ПРОГРАМИ

Тема 1. Основні категорії комунікативної лінгвістики у Державному стандарті базової середньої освіти (мовно-літературна освітня галузь).

(практичне, 1 година)

Аналіз розділу «Базові знання» у Державному стандарті базової середньої освіти.

Лінгводидактичний потенціал обов'язкових для вивчення категорій, що забезпечують перехід від знання системи мови до опанування мовленнєвої діяльності. Зіставлення базових знань із очікуваними результатами (орієнтирами для оцінювання).

Тема 2. Комунікативний паспорт учасників спілкування. Комунікативний аналіз і його складові.

(практичне, 1 година)

Структура комунікативного паспорта: аналіз сукупності сталих та змінних характеристик мовця (комуніканта) та слухача (реципієнта). Ключові поняття теми: мовна особистість, адресант, адресат, комунікативний паспорт, інтенція, комунікативна компетенція, комунікативний аналіз. Схема комунікативно-прагматичного аналізу тексту: суб'єктивний блок (Хто і кому говорить): адресат, адресант, ролі й позиції; прагматичний блок (Навіщо і в яких умовах?): інтенція (намір), контекст та шуми; стратегічний блок (Як саме говорить?): стратегії й тактики, мовленнєвий жанр, тональність і код; результативний блок (Чи досягнуто мети? Чи є девіації?).

Тема 3. Природа спілкування і комунікації

(лекція, 1 година)

Спілкування як діяльність. Типи та функції спілкування. Основні закони спілкування. Поняття комунікативної взаємодії. Емоційний стан співрозмовника.

Тема 4. Компоненти комунікації

(лекція, 1 година, практичне, 1 година)

Канали комунікації. Важливі та другорядні деталі повідомлення. Комунікативний шум. Вербальні і невербальні компоненти спілкування. Ситуативний контекст спілкування. Аргумент і аргументація: компоненти аргументу, процес побудови аргументації

Тема 5. Форми мовного спілкування

(лекція, 1 година)

Діалог і його організація. Комунікативні ролі та комунікативні позиції. Проблеми, пов'язані з процесом сприйняття мовлення. Слухання і його роль у комунікації. Активне слухання.

Тема 6. Характеристика складових комунікативного акту

(лекція, 1 год., практичне, 2 години)

Мета та ситуація спілкування; комунікативний намір. Зовнішні та внутрішні обставини комунікації. Позиція мовця. Комунікативні стратегії і

тактики, їх зв'язок. Стратегії іт актики сучасних медіа. Комунікативний кодекс. Моделювання вправ.

Тема 7. Засоби мовного коду в комунікації.

(лекція, 1 година)

Мовленнєвий жанр. Непрямий мовленнєвий акт. Прихований зміст повідомлення. Тональність як категорія комунікації.

Тема 8. Комунікативні девіації (невдачі).

(лекція, 1 година, практичне, 1 година)

Природа та чинники комунікативних невдач: аналіз девіацій як результату збоїв на різних етапах кодування та декодування інформації. Розгляд об'єктивних та суб'єктивних факторів руйнування міжособистісної взаємодії. Типологія девіацій за Ф. Бацевичем: системне вивчення різновидів комунікативних збоїв, зокрема: *прагматико-мовленнєві* (неправильний вибір тональності, мовленнєвого жанру); *соціокультурні* (невідповідність фонду спільних знань, розбіжності в культурних кодах мовців); *психологічні* (емоційне напруження, відсутність настанови на кооперацію). Порушення Комунікативного кодексу. Ключові поняття теми: комунікативна девіація, комунікативна невдача, інтенція, принципи кооперації, принцип ввічливості. Соціокультурні норми. Стереотипи. Ненасильницька комунікація.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ РОБОТИ

На етапі завершення навчання за Програмою слухачі виконують індивідуальну роботу «Комунікативно-прагматичний аналіз тексту», щоб продемонструвати уміння здійснювати комунікативно-прагматичний аналіз, а також розробляти відповідні завдання для учнів.

Критерії оцінювання комунікативно-прагматичного аналізу тексту

Розуміння суб'єктної організації дискурсу: здатність правильно визначити адресанта й адресата, їхні соціокультурні характеристики, рольові позиції та психологічний стан у момент спілкування.

Розкриття прагматичного контексту *(аналіз намірів та умов): у*міння бачити мету спілкування (інтенцію автора), умови (місце, час), наявність бар'єрів («шумів») та фонд спільних знань (пресупозицію).

Інструментально-стратегічний аналіз *(аналіз засобів)*Уміння визначати мовленнєві жанри, розпізнавати непрямі мовленнєві акти, аналізувати обрані мовцями стратегії, тактики, тональність.

Оцінка результативності та девіацій *(Критичне мислення)*Здатність оцінити, чи досягнуто мети, визначити причини комунікативних невдач (девіацій) та порушень Комунікативного кодексу.

Критерії оцінювання завдань для учнів для комунікативно-прагматичного аналізу тексту

Контекстуально-цільовий критерій: наскільки завдання вчителя спрямовані на розкриття внутрішніх інтенцій автора та умов спілкування:

- Чи містить комплекс завдань запитання, які допомагають учням зрозуміти приховану або явну мету тексту (переконати, розважити, закликати до дії, зманіпулювати)?
- Чи спонукають завдання аналізувати контекст створення тексту (хто автор, кому адресовано, де і коли опубліковано)?
- Чи є завдання на дослідження «портрета» читача/слухача, на якого розрахований текст, та оцінку того, чи досяг текст своєї цілі?

Змістовно-інструментальний критерій (аналіз засобів): уміння дібрати запитання для аналізу мовних і позамовних інструментів впливу:

- Чи спрямовані завдання на пошук і пояснення прагматичної функції конкретних засобів (наприклад, оцінної лексики, риторичних запитань, метафор, займенників *«ми/ви»* тощо)?
- Наскільки якісно вчитель формулює запитання для виявлення прихованих смислів, іронії, підтексту?
- Чи допомагають завдання побачити, як логіка викладу та архітектоніка тексту працюють на реалізацію задуму автора?

Методичний критерій (дидактична якість завдань): наскільки завдання є коректними та відповідають віковим особливостям учнів.

- Чи правильно підібрано сам текст (він має бути комунікативно багатим, неоднозначним, актуальним)? Чи базуються завдання безпосередньо на тексті, а не на абстрактних роздумах?
- Чи зрозуміло учневі, що саме від нього вимагається? Чи уникає вчитель двозначностей у запитаннях?

Діяльнісно-продуктивний критерій: чи виводять завдання учня на рівень власної мовленнєвої творчості та критичного мислення:

- Чи вчать завдання відрізняти факти від суджень, розпізнавати мовленнєві маніпуляції (особливо в медіатекстах)?
- Чи пропонує вчитель завдання на зміну комунікативної стратегії? (Наприклад: *«Перепишіть цей уривок так, ніби ви звертаєтеся не до однолітків, а до першокласників»* або *«Змініть тональність тексту з офіційної на дружню»*).

ОРІЄНТОВНИЙ ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ І ЗАВДАНЬ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ

1. Зміна парадигми: від «мови як системи» до «мови як діяльності»

- *Питання для роздумів:* Як саме принципи комунікативної лінгвістики змінюють підхід до аналізу мовних одиниць (звуків, слів, речень) на уроках української мови? У чому полягає різниця між знанням лінгвістичних правил і володінням комунікативною компетенцією в реальних життєвих ситуаціях?
- *Практичне завдання:* Проаналізуйте кілька тем чинного підручника. Як трансформувати традиційні вправи (наприклад, *«вставте пропущені букви»* або *«підкресліть члени речення»*) у комунікативно спрямовані завдання?

2. Комунікативна ситуація як основа уроку словесності

- *Питання для роздумів*: Які обов'язкові компоненти мовленнєвої ситуації (автор, адресат, мета, контекст, канал зв'язку) мають бути змодельовані на уроці, щоб мовленнєва діяльність учнів була природною, а не штучною?
- *Практичне завдання:* Сформулюйте 3–4 різні мовленнєві ситуації для одного й того самого мовного матеріалу (наприклад, тема «Звертання» або «Стилі мовлення»), змінюючи адресата (друг, директор школи, аудиторія в соцмережах) та мету спілкування.

3. Текст як одиниця комунікації та прагматичний аналіз на уроках літератури

- *Питання для роздумів:* Як художній чи художньо-документальний текст у мовно-літературній галузі розглядається з погляду прагматики? Які методи комунікативної лінгвістики допомагають учням «декодувати» приховані смисли, інтенції автора, іронію чи підтекст у творі?
- *Практичне завдання:* Виберіть програмовий літературний твір і розробіть систему запитань, які вчать учнів досліджувати не лише *що* сказав персонаж/автор, а й *чому* він обрав саме такі мовні засоби і *якого впливу* на слухача намагався досягти.

4. Дискурсивна компетентність учня в епоху цифрових комунікацій

- *Питання для роздумів:* Що таке «дискурс» у контексті сучасної освіти і чому навчання школярів створювати лише класичні твори-роздуми уже не задовольняє вимог часу? Якими специфічними жанрами сучасного дискурсу (пости в соцмережах, есе, коментарі, ділові меседжі, листи) має володіти учень Нової української школи?
- *Практичне завдання:* Дослідіть критерії успішності сучасного медіатексту. Як навчити учнів балансувати між нормативністю мови та її ефективністю (доречністю) в інтернет-просторі?

5. Стратегії та тактики мовленнєвої поведінки

- *Питання для роздумів:* Які існують основні комунікативні стратегії (переконання, кооперації, самопрезентації, гармонізації спілкування тощо) і як їх інструментарій можна вивчати на уроках мови та літератури? Як допомогти учням розпізнавати деструктивні мовленнєві тактики (маніпуляцію, агресію, мовленнєвий тиск) та протидіяти їм?
- *Практичне завдання:* Складіть перелік мовленнєвих маркерів (слів-маніпуляторів, емоційно забарвленої лексики), які можна запропонувати учням для аналізу медійних чи текстових джерел з метою розвитку критичного мислення.

6. Комунікативна культура самого вчителя як інструмент навчання

- *Питання для роздумів:* Як теорія мовленнєвих актів та правила мовленнєвого етикету проєктуються на професійне спілкування вчителя? Які комунікативні ризики чи бар'єри найчастіше виникають у взаємодії «вчитель — учень» і як їх нівелювати за допомогою засобів лінгвопрагматики (фатичне спілкування, підтримуюча тональність, активне слухання)?
- *Практичне завдання:* Здійсніть аналізувати власне педагогічне мовлення: які типи мовленнєвих актів переважають у вашій практиці (директиви/накази, інформативні повідомлення чи діалогічні спонукання) і як це впливає на атмосферу в класі?

4. СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Нормативно-правові документи

Державний стандарт базової середньої освіти. Режим доступу: https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinskashkola/derzhavnij-standart-bazovoyi-serednoyi-osviti

Концептуальні засади мовно-літературної освітньої галузі. Режим доступу: https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/novyny-posylannia/konceptualni-zasadi-movno-literaturnoyi-osvitnoyi-galuzi-ukrayinska-mova-ukrayinska-ta-zarubizna-literaturai.pdf

Основна література

1. **Бацевич Ф. С.** Основи комунікативної лінгвістики : підручник / Ф. С. Бацевич. — К. : Видавничий центр «Академія», 2004. — 342 с. (Альма-матер).
2. **Бацевич Ф. С.** Вступ до лінгвістичної прагматики : навчальний посібник / Ф. С. Бацевич. — К. : Видавничий центр «Академія». — 304 с.
3. **Кочерган М. П.** Загальне мовознавство : Підруч. для студ. філол. спец. ВНЗ. 2.вид., випр. і доп. К.: Видавничий центр "Академія", 2006. 463 с. (Альма-матер)